

## 2. HÁZASSÁG ÉS CSALÁD AZ ALKOTMÁNYJOGBAN

SCHANDA Balázs

A házasság és a család – a házasságra épülő család – az emberi társadalom kezdeteitől fogva a társadalom alapja – ekként ismeri el család intézményét az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata és számos ország alkotmánya is. A házasság intézményének léte és fogalma, természetjogi intézményként megelőzi a modern állami jog kialakulását, ugyanakkor a házasság és a család a tételes alkotmányjognak is alanya és egyben alkotmányos védelem tárgya. A házasság lényeges elemei – mind életre szóló, mind monogám volta, valamint szoros kapcsolata a családalapítással – a történelmet megelőző kortól adóttak, akkor is, ha egyes kultúrák bizonyos mértékben eltérést engedtek az ideálisnak tartott házasság-eszményből.

MODESTINUS meghatározása szerint a házasság férfi és nő kapcsolata, egész életre szóló sorsközösség, isteni és emberi jog szerinti közösség.<sup>1</sup> E meghatározás alapvetően azonos a házasságot természetjogi kategóriaként elfogadó megközelítéssel; ennek megfelelően a Katolikus Egyház hatályos joga, természetjogot megfogalmazó leírása szerint „a házasság az a szövetség, amelyben férfi és nő az egész élet olyan közösséget hozza létre egymással, amely természeténél fogva a házasságok javára, gyermekek nemzésére és nevelésére irányul.”<sup>2</sup> A „természeténél fogva” természetesen magában foglalja azokat a házasságokat, melyek bármilyen okból terméketlenek maradnak: ezek is osztoznak a házasság természeténél fogva családalapításra irányuló alapvonásaiban.

Számos állam alkotmányi szinten határozza meg a házasságra és a családra vonatkozó legfontosabb rendelkezéseket és fogalmakat. Szemléletes az ír alkotmány, amely szerint „[a]z állam elismeri a családot mint a társadalom természetes, elsődleges és alapvető közösségét, és mint elidegeníthetetlen és sérthetetlen jogokkal rendelkező erkölcsi intézményt, mely a pozitív jognál előbbvaló és felsőbbrendű” (41. cikk). Szintén egyértelmű megfogalmazást találunk a lengyel alkotmányban: „A Lengyel Köztársaság védi a házasságot, mint férfi és nő szövetségét, valamint a családot, az anyaságot és apaságot” (18. cikk). Nyilván a házasság intézményét azonos nemű párok számára is kinyitó nyugati törvényhozás vezette az alkotmányozót annak rögzítésére, hogy a házasság csak egy férfi és egy nő között állhat fenn. Az olasz alkotmány is természetes egységként ismeri el a családot, melynek alapja a házasság (29. cikk) – a második világháború utáni alkotmányozáskor aligha gondolt valaki is arra, hogy azonos nemű-

<sup>1</sup> Dig. 23.2.1. Lásd BRÓSZ Róbert – PÓLAY Elemér: *Római jog*. 4. kiadás. Budapest 1986. 153.

<sup>2</sup> CIC 1055. kán.; ERDŐ Péter: *Egyházjog*. 4. kiad. Budapest, Szent István Társulat, 2005. 505.

ek is házasságot kívánnának kötni. A köztársaság elősegíti a családalapítást, és külön intézkedésekkel segíti a nagycsaládosokat. A nők egyenjogúságát a munka világában úgy kell biztosítani, hogy lényeges családi kötelezettségeiknek is eleget tehessenek (37. cikk). Az egyenjogúság álszeméremtől mentes, ma már szinte politikailag inkorrekt megfogalmazása férfi és nő eltérő családi szerepéből indul ki. A házasság értékét deklaráló rendelkezések a világ számos alkotmányában találhatóak.<sup>3</sup>

A házasság ősi jogintézmény, azonban a házasság átfogó jogi szabályozása történelmi léptékkal nézve csak a közelmúltban – a francia forradalmat követő jogfejlődés nyomán – került az állami/világi jog szabályozási körébe. A korábbi korok jellemzően a vallási jog kérdésének tekintették a házasságot – így megkötése és léte ősi társadalmi szabályok és szokások, egyházi szabályok szerint alakult, míg az állami jog csak a házasság egyes jogkövetkezményeit szabályozta. Ennek megfelelően a különböző felekezetek tagjaira eltérő szabályok vonatkoztak.

## 1. A házasság intézményének védelme

### 1.1. A házasság fogalma és védelme a nemzetközi jogban

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata a házasságkötés szabadságát kiemelt védelemben részesíti. E szabadság egyrészt a faji, nemzetiségi vagy vallási alapú házasságkötési tilalmak, másrészt a házasságkötési kényszerrel szemben fogalmaz meg védelmet (16. cikk):

1. Mind a férfinak, mind a nőnek a házasságra érett kor elérésétől kezdve joga van fajon, nemzetiségen vagy valláson alapuló korlátozás nélkül házasságot kötni és családot alapítani. A házasság tekintetében a férfinak és a nőnek mind a házasság tartama alatt, mind a házasság felbontása tekintetében egyenlő jogai vannak.
2. Házasságot csak a jövőendő házastársak szabad és teljes beleegyezésével lehet kötni.
3. A család a társadalom természetes és alapvető alkotó eleme és joga van a társadalom, valamint az állam védelmére.

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya is összekapcsolja a házasság és a család védelmét (23. cikk):

1. A család a társadalom természetes és alapvető egysége, és joga van a társadalom és az állam védelmére.
2. A házasságkötésre alkalmas korban levő férfiak és nők házasságkötési és családalapítási jogát el kell ismerni.
3. Házasságot csak a házasulandók szabad és teljes beleegyezése alapján lehet kötni.
4. Az Egyezségokmányban részes államok megfelelő lépéseket tesznek annak biztosítására, hogy a házaspár jogai és kötelezései a házasság fennállása

<sup>3</sup> Pl.: Bonni Alaptörvény 6. cikk, Olasz Köztársaság Alkotmánya 29. cikk, Lengyelország alkotmánya 18. cikk, Burkina Faso alkotmánya 23. cikk.

alatt és felbontása esetén egyenlőek legyenek. A házasság felbontása esetén rendelkezni kell a gyermekek szükséges védelméről.

Az Európai Emberi Jogi Egyezmény szűkszavúban, korhatárt elérő férfiak és nők jogát ismeri el a házasságkötésre és a családalapításra (12. cikk). A hetedik kiegészítő jegyzőkönyv rögzíti a házastársak egyenjogúságát (5. cikk).

A házasság fogalmának meghatározása vonatkozásában a nemzetközi jog a nemzeti jogalkotó joghatóságát tiszteletben tartja. Ugyanakkor – különösen az Európai Unión belül – érzékeny kérdésként merül fel, hogy közvetett módon az azonos nemű párok házasságát el nem ismerő államok nem kényszerülnek-e rá az azonos nemű párok házasságát elismerő államokban kötött ilyen házasságok elismerésére.<sup>4</sup>

## 1.2. A házasság alkotmányos védelme az Alaptörvényt megelőzően<sup>5</sup>

Magyarországon a polgári házasságot éles viták nyomán az 1894. évi XXXIII. tc. vezette be, létrehozva az állami anyakönyvezést. A jogintézmény egyházak alóli 'kivonását' az egyes egyházak eltérő szabályozása indokolta, amely különösen nagy problémát jelentett a vegyes házasságok esetében.<sup>6</sup> Ezzel a magyar állami házasságjog a XIX. század végén az egyházi-vallási normák mellé lépett.<sup>7</sup> Az állami szabályozás mellett a jogalkotó fő érve éppen a jogi partikularizmus felszámolása volt.<sup>8</sup> Mára kivételessé vált, hogy az állam a házasság intézményének szabályozását teljes egészében vallási közösségekre hagyja (jól ismert kivételt jelent e tekintetben Izrael állam). Ugyanakkor a modern európai állami házasságügyi szabályok mellett természetesen a vallási-egyházi normák is fennmaradtak, és a két jogrendszer egymás mellett élése sajátos kérdéseket vet fel, így számos ország az egyházi/vallási házasságkötési szertartás világi joghatóságait elismeri, és akár az egyházi szervezetnek a házasság érvényessége tekintetében hozott döntéseit is elfogadja.<sup>9</sup> A polgári házasságkötést megelőző egyházi szertartás kriminalizálása 1962-ben megszűnt, azóta a polgári és az egyházi házasság szétválasztása következetes, az egyházi házasságnak nincs közvetlen polgári jogi joghatása. A közvetett joghatás azonban nem kizárt, az egyházi házasságkötés bizonyíthatja például az élettársi kapcsolat fennállását. 1962. július 1-ig a Csjt. végrehajtási

<sup>4</sup> A főtanácsnoki álláspont szerint a letelepedés szabadsága vonatkozásában a házastárs fogalma kiterjed a más országban azonos nemű személlyel megkötött házastársra is: <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-01/cpl180002en.pdf>

<sup>5</sup> Az intézménytörténettel, valamint a házasság fogalmával kapcsolatos pontok követik CSINK Lóránttal közösen jegyzett kéziratunkat, mely az Alkotmány 15. §-át dolgozza fel JAKAB András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja* c. kötetben.

<sup>6</sup> Balázs SCHANDA – Szabolcs Anzelm SZUROMI: The Legal Situation of Matrimony and Family in Hungary. *Anuario de Derecho Eclesiástico del Estado*, 2006. 546.

<sup>7</sup> 1894. évi XXXI. tc. a házassági jogról (hatályba lépett 1895. október 1-jén).

<sup>8</sup> SZABÓ István: Az állami házasság megjelenése és a házasság felbonthatóságának kérdése. *Iustum Aequum Salutare*, IV., 2008/3. 49., 51.

<sup>9</sup> Az egyházi és az állami házasságjog viszonyához: SCHANDA Balázs: Kérdések az egyházi házasság állami elismerésével kapcsolatban. *Jogtudományi Közlöny*, LVI., 2001/10. 446–430.; SZUROMI Szabolcs – FERENCZY Rita: Újabb szempontok az államilag elismert egyházi házasság kérdéséhez. *Jogtudományi Közlöny*, LXVI., 2011/6. 311–338.

rendeletének (1952. évi 23. tvr.) 48. §-a még büntett miatt hat hónapi szabadságvesztés-büntetéssel fenyegette azt a lelkészt, aki úgy működött közre egyházi házasságnál, hogy azt polgári házasságkötés nem előzte meg.

Míg a házasság a jog kezdeteitől jogintézményként jelenik meg, az állami jog jogintézményeként csak az 1791. évi francia alkotmány óta, mely a házasságot elsőként polgári szerződésnek határozta meg. Ez az alkotmányos deklaráció eredményezte azt, hogy a korábban kánonjogi intézményként jelen lévő házasság – a szekularizáció hatására – kikerült az egyház fennhatósága alól<sup>10</sup>, illetve az egyházi és az állami házasság-jog elvált egymástól.

Az Alaptörvényt megelőzően az Alkotmány 15. §-a akként rendelkezett, hogy „[a] Magyar Köztársaság védi a házasság és a család intézményét.” A házasság és család intézményének a védelme már az Alkotmány 1949-es szövegében is szerepelt, azaz a rendelkezés tartalmilag változatlan volt 1949-től az Alaptörvény hatályba lépéséig (értelemszerűen a „Népköztársaság” módosult „Köztársaság”-ra). Jelentős azonban a szakasz rendszertani elhelyezkedése az Alkotmányban. 1972-ig az Alkotmány az alapjogok között szerepeltette a házasság és a család védelmét (51. §), közvetlenül a nők és férfiak egyenjogúságára, illetve az anyák és gyermekek védelmére vonatkozó szakaszrészeket követően. Az 1972. évi I. törvény hatályba lépését követően a szakasz átkerült az általános rendelkezések közé, amely az intézményvédelem szempontjából helyeselhető ugyan, de kevésbé fejezi ki a házasságkötés szabadságának, illetve a családalapítás jogának alapjogi jellegét. Emiatt több kritika illette az Alkotmány 15. §-át, egyfelől formai szempontból, mivel nem az alapjogi fejezetben került szabályozásra, másfelől pedig tartalmi szempontból, mivel a rendelkezés nem fejezi ki azt az értéktartalmat, amelyet e két intézmény betölt, és amely miatt az alapjogi szabályozás elengedhetetlen.<sup>11</sup> Ettől eltér az a felfogás, amely szerint az Alkotmány 15. §-a egyfelől alapelvet deklarál, a társadalmi viszonyok alapintézményeként fogalmazza meg a házasságot és a családot, másfelől állami célt rögzít a védelem deklarálása miatt.<sup>12</sup>

Az Alkotmány a házasság és a család intézményének védelméről ugyanabban a szakaszban rendelkezett, némileg megtévesztő módon egyes számban használva az 'intézmény' szót; a jogirodalom álláspontja egységes a tekintetben, hogy az Alkotmány két különböző intézményről (és ebből következően két különböző jogról) tesz említést.<sup>13</sup> A házasság jogintézmény (bár elsősorban nem az – ahogy az ember is elsősorban ember, nem pedig állampolgár, jogalany vagy ügyfél) – a családban ugyanakkor megjelennek jogi kötelek, azonban alapvetően nem jogintézményről, hanem érzelmi-gazdasági közösségről van szó.

<sup>10</sup> FICZERÉNÉ SIRKÓ Alexandra: A házassági családi viszonyokból eredő jogok és kötelességek alkotmányos szabályozása. *Magyar Jog*, 1995/8. 474.

<sup>11</sup> LÁBADY Tamás: A magánélet alkotmányos védelme. A házasság és a család védelme, a magánszférához való jog. *Acta Humana*, 1995/18–19. 74.

<sup>12</sup> DRINÓCZI Tímea – ZELLER Judit: A házasság és a család alkotmányjogi helyzete. *Jura*, 2006/1. 19.

<sup>13</sup> SZEIBERT Orsolya: Házasság – házasságon kívüli partnerkapcsolat – család a nemzetközi emberi jogi egyezmények, az Alkotmány és az alkotmánybírói gyakorlat tükrében. In: SAJÓ András (szerk.): *Alkotmányosság a magánjogban*. Budapest, Complex, 2006. 256.

Az Alkotmányban a házasság és a család intézményének támogatása állami kötelezettségként fogalmazódott meg.<sup>14</sup> Az Alkotmány 15. §-a ekként már az 1949. évi XX. törvény normatív tartalom nélküli, deklaratív örökségének tekinthető. A rendszerváltozást követő években a védelem új tartalmat kapott, jórészt az Alkotmánybíróság jogfejlesztő gyakorlatának köszönhetően. Ahogy azt LÁBADY Tamás kiemelte, az Alkotmány 15. §-a erkölcsi értékekről, az államot kötelező etikai, továbbá konvencionális elvekről szól.<sup>15</sup> A házasság intézményének védelme nem a konkrét házasságok védelmének – így a válások megakadályozásának – állami kötelezettségét jelenti, azonban a házasságok jogi és tényleges stabilitása alkotmányjogi érték, így az állam szempontjából a konkrét házasságok stabilitása sem közömbös.

Az Alkotmány 15. §-a ugyan csak az intézményvédelmet nevesítette, az Alkotmánybíróság már egy korai határozatában rámutatott, hogy „[a] házasságra és a családra vonatkozó szabályok – az Alkotmány 8. § (2) bekezdése értelmében alapvető jogokra és köteleességekre vonatkoznak.”<sup>16</sup> Az Alkotmány 15. §-ából következett, hogy az államnak más intézményektől megkülönböztetve fenn kellett tartania a házasság intézményét, és – az Alkotmány szövegéből kifolyólag – védenie kellett azt. A jogalkotó nagy mozgástérrel rendelkezik a módszer megválasztásában, de alkotmányellenes mulasztást követne el, ha semmilyen védelmet nem biztosítana.<sup>17</sup>

A család védelmét a polgári kor kezdetén még nem vonta látókörébe az állami aktivitás. A házasságkötés és a családalapítás a népesség döntő többségének magától értetődő volt, a családon belüli viszonyokat döntően nem jogi normák rendezték. A szegénygondozó állam kialakulásával fokozatosan kapott nagyobb figyelmet az özvegyek és árvák (különösen a hadiözvegyek és hadiárvák) helyzete, az anya- és gyermekvédelem. Mindezen törekvések azonban inkább szociális indíttatásból, és nem a család értéke iránti elvi elkötelezettségből táplálkoztak.

### 1.3. Házasság az Alaptörvényben

Az Alaptörvény a házasság védelmére vonatkozó rendelkezést megerősítve annak tartalmi jegyeként rögzíti, hogy a házasság férfi és nő között, önkéntes (szabad) elhatározás alapján létrejövő életközösség [L cikk (1)]. A rendelkezés az Alaptörvény első, „Alapvetés” részében kapott helyet, e tekintetben követve a korábbi elhelyezést. Az elhelyezés arra utalhat, hogy a védelem alapvető jelentősége hangsúlyosabb az alapjogi vonatkozásoknál. A Nemzeti hitvallás is hitet tesz a család, mint az együttélés legfontosabb kerete mellett, ekként a családot a nemzet mellé emeli – itt viszont a házasság intézménye nem jelenik meg.

A házasság vonatkozásában a különeműség rögzítése éppen a homoszexuális kapcsolatok emancipációjának visszahatása – korábban ez a szempont fel sem merült. A

<sup>14</sup> KATONÁNÉ SOLTÉSZ Márta: Emberi jog a házassággal és a családi élettel kapcsolatban. In: KATONÁNÉ SOLTÉSZ Márta (szerk.): *Emberi jogok hazánkban*. Budapest, IHB Kiszövetkezet, 1988. 334.

<sup>15</sup> LÁBADY Tamás: A magánélet alkotmányos védelme. *Acta Humana*, 2005/18–19. 74–77.

<sup>16</sup> 4/1990. (III. 4.) AB határozat, ABH 1990, 28, 31.

<sup>17</sup> 154/2008. (XII.17.) AB határozat.

rendelkezés tényét rögzít, és nem a homofóbia megnyilvánulása.<sup>18</sup> A deklaráció fölöslegesnek tűnhet az Alkotmánybíróság 1995-ös élettársi kapcsolatokra vonatkozó határozata tükrében, hiszen ez rögzíti, hogy házasság csak férfi és nő között jöhet létre.<sup>19</sup> Azonban a határozat indokolásában az Alkotmánybíróság a házasság „kulturánkban és jogunkban hagyományosan” kialakult intézményéről szól, ami nyitva hagyja a lehetőséget, hogy esetleg később (évtizedekkel később) az Alkotmánybíróság a társadalmi-kulturális változásokra tekintettel új tartalmat adjon a házasság intézményének, vagy elfogadja a tartalom törvényi módosítását. Azaz az alkotmányozót az óvatosság vezethette: egy ma meglévő, mégis több ország példája szerint veszélyeztetett konszenzust védő óvatosság.<sup>20</sup> Külön kérdés, hogy a házasság mint életforma jogi eszközökkel történő preferálása az állam kompetenciájába tartozik-e – nem közömbös az állam számára, miként alakítják magánéletüket polgárai? A házasság intézményének védelmét nem pusztán hagyományok indokolják, és sem a házasság, sem a család intézményének alkotmányos védelménél nem a demográfiai szempont a meghatározó (bár igaz, hogy az állam rá van utalva a népesség reprodukciójára, és igaz az is, hogy a házaspárok több gyermeket vállalnak, mint az élettársi kapcsolatban élők, ez azonban önmagában nem oka a fokozott védelemnek). Önmagában a magánélet stabilitása is értéket jelent, egy férfi és egy nő tartós életszövetsége alkotmányos érték, ami túlmutat a magánélet rendezett keretein. A házasság (szemben az élettársi kapcsolattal) nem magánügy, az állam semlegességét nem sérti, ha magatartásmintákat alkotmányos szinten is preferál<sup>21</sup> – meghagyva mindenki szabadságát arra, hogy saját döntései szerint alakítsa életét.

Az Alaptörvény egyértelművé teszi, hogy a házasság egy férfi és egy nő szövetése. E természetjogi alapon magától értetődő feltétel<sup>22</sup> rögzítése minden bizonnyal ’megelőzési’ céllal került az Alaptörvénybe,<sup>23</sup> tekintettel arra, hogy egyre több állam az azonos nemű párok számára is lehetővé teszi a házasságkötést. A FERENC PÁPA szerint „antropológiai visszalépésnek” nevezett jelenség<sup>24</sup> kihívást jelent a házasság intézménye szempontjából. A hagyományos házasságfogalom természete szerint a családalapítást tartja szem előtt. A házasság szabályozása döntően nem az érzelmi kötődést szolgálja, hanem azt, hogy a születendő gyermekek felnevelésére teremtsen biztonságot adó keretet.<sup>25</sup> A ’természete szerint’ családalapítást jelentő házasságkötés soha nem feltételezte az adott házaspár termékenységét. Az egymást kiegészítő férfi és női jelleg termékeny feszültsége akkor is a házasság lényegéhez tartozik, ha házaspároknak nem

<sup>18</sup> JAKAB András: *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei*. Budapest, HVG-Orac, 2011. 194.

<sup>19</sup> 14/1995. (III. 13.) AB határozat.

<sup>20</sup> FRIVALDSZKY János: *A jogfilozófia alapvető kérdései és elemei*. Budapest, Szent István Társulat, 2011. 58–64.

<sup>21</sup> VARGA Zs. András: A közigazgatás feletti kontrolleszközök általános áttekintése. *Jog – állam – politika*, III. (2011) Különszám. 37., 49.

<sup>22</sup> Wolfgang WALDSTEIN: *A szívébe írva. A természetjog, mint az emberi társadalom alapja*. Budapest, Szent István Társulat, 2012. 159.

<sup>23</sup> VARGA Zs. András: A házasságra és a családra vonatkozó rendelkezések változása az alkotmányozás során. *Iustum Aequum Salutare*, VIII., 2012/4. 119., 121.

<sup>24</sup> <https://www.magyarokurir.hu/hirek/napi-sajtoszemle-2703/>

<sup>25</sup> Sherif GIRGIS – Ryan T. ANDERSON – Robert P. GEORGE: *What is marriage? Man and Woman: A defense*. Encounter Books, 2012.

születik közös gyermeke. A házasság, mint egy férfi és egy nő életszövetsége önmagában érték. Mint az állami jogot megelőző, természetjogi intézmény, a házasság fogalma sem a többségi vélemény alakulásától, sem – félrevezetőnek vagy meggyőzőnek tűnő – alapjogi érveléstől nem függhet.

A házasság »tipikusan a közös gyermekek születését és a családban való felnevelését célozza«, így a házasság intézményét az állam arra is tekintettel részesíti alkotmányos védelemben, hogy »elősegítse a házastársak számára a közös gyermekkel is rendelkező család alapítását« [14/1995. (III. 13.) AB határozat, ABH 1995, 82, 83.]

Az Alkotmánybíróság többek között a 154/2008. (XII. 17.) AB határozatban is kifejtette, és ahogy ez az Alaptörvény L) cikkének „a nemzet fennmaradásának alapját” szövegrészből is következik – az állam az élet továbbadásának potenciális lehetősége miatt, e célhoz kötötten védi a családot. A határozat e megállapítása kiegyensúlyozottabb lehetett volna, ha a célhoz kötöttséget nem egyedüli, hanem kiemelt szempontként említi.

A törvény a házasságot (és a családot) eredendő értékük és méltóságuk miatt is védeni rendeli.<sup>26</sup> Ezzel azt jelzi, hogy a házasság és család védelmét nem pusztán reprodukciós szerepük indokolja, és a védelem oka eredendően nem a házasság intézményének gyümölcseiben keresendő.

A reprodukciós szerep mellett a házasság a társadalom számára számos egyéb értéket hordoz – így a házasságban élők kimutatható egészségnyereséget élveznek, várható élettartamuk magasabb,<sup>27</sup> a házasság szociális védőfaktor, és általában érték, hogy a polgárok rendezett, tartós életkeretben élnek. E felismerés tükröződik a Csvt. szabályaiban is („A rendezett családi viszonyok védelme különös jelentőséggel bír a testi, a szellemi és a lelki egészség megóvása érdekében.”). Az eredendő érték és méltóság törvényi rögzítése túlmutat e hatások elismerésén.

A védelem iránya egyfelől a házasságkötéshez való jog védelmét, másfelől a házasság mint érték védelmét jelenti.

A család stabilitása az állam számára sem közömbös, ahogy az sem, hogy polgárai házasságban, vagy élettársi viszonyban élnek-e: nem jogosult arra, hogy az utóbbi szabadságát korlátozza, azonban védenie az Alaptörvény alapján a házasságot kell, ami azt is jelenti, hogy nem tehet egyenlőséget a házasság és az élettársi kapcsolat közé.<sup>28</sup>

#### 1.4. A házasság elhatárolása más párkapcsolatoktól

A házasság kiemelt védelme azt is jelenti, hogy e párkapcsolati forma nem kezelhető azonos módon a jog által szabályozott (vagy nem szabályozott) más párkapcsolatokkal, melyekben két személy közös háztartásban él, mintegy házások módjára.

<sup>26</sup> 2011. évi CCXI. tv. 1. §.

<sup>27</sup> KOVÁCS Éva – BALOGH Piroksa – MÉSZÁROS Eszter – KOPP Mária: A házastársi, élettársi és elvált családi állapot összefüggései a mentális egészséggel. *Mentálhigiéne és Pszichoszomatika*, 14. évf., 2013/3. 205–230.; KOPP Mária – SKRABSKI Árpád: Nők és férfiak egészségi állapota Magyarországon. In: NAGY Ildikó – PONGRÁCZ Tiborné (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről 2009*. Budapest, TÁRKI – Szociális és Munkaügyi Minisztérium, 2009. 117–136.

<sup>28</sup> 154/2008. (XII. 17.) AB határozat.

Míg az állam korábban csak a házasság intézményét ismerte el, mint párkapcsolatot, mára az azonos neműek bejegyzett élettársi kapcsolatával, az azonos neműek és a különeműek de facto, valamint közjegyző által nyilvántartásba vett élettársi kapcsolatával ma már hatféle párkapcsolat jelenik meg a magyar jogban.

A házasság és a család intézményét az Alkotmány kiemeli más, hasonló intézmények (különösen: élettársi kapcsolat) közül, és ezeknek különleges védelmet biztosít. A védelemnek ténylegesnek kell lennie, a kicsit is hasonló intézményeket csak kellő távolságban lehet kialakítani.<sup>29</sup> A bejegyzett élettársi kapcsolattal kapcsolatban az Alkotmánybíróság számba véve a házasság és az akkor bevezetni kívánt bejegyzett élettársi kapcsolat közötti különbségeket, azt állapította meg, hogy ezek nem számottevőek, azaz nem elégségesek ahhoz, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolat jogintézményét a házasságtól egyértelműen elhatárolják. Azzal, hogy a törvény a házasságra vonatkozó szabályok 'megfelelő' alkalmazását rendelte volna a bejegyzett élettársi kapcsolatra is, egy, a házassággal felcserélhető jogintézmény jött volna létre, ami sértette volna a házasság intézményének Alkotmányban rögzített védelmét. Nincs tehát alkotmányos lehetőség arra, hogy törvény a házasság alkotmányosan védett intézményével felcserélhető jogintézményt hozzon létre azok számára, akik házasságkötési joggal rendelkeznek. Megjegyzendő, hogy a bejegyzett élettársá válás lehetőségével minden bizonnyal egyébként is inkább azonos nemű párok éltek volna, hiszen nincs oka annak, hogy egy 'papír nélkül' együtt élő férfi és nő, ha rendezni akarta volna kapcsolatát, ne házasságot kössön, hanem élettársként regisztráltassa magát. A homoszexuális, illetve a heteroszexuális irányultságot az Alkotmánybíróság a személy állapotát meghatározó adottságnak tekinti, és abból indul ki, hogy a homoszexuálisoknak (nyilván a homoszexuális párokról, és nem a homoszexuális személyekről van szó) nincs joga és lehetősége a házasságkötésre. Számukra az AB álláspontja szerint indokolt, hogy a jogalkotó létrehozson egy új intézményt – igaz, ezt csak a határozat indokolása tartalmazza, míg a rendelkező rész csak annyit jelez, hogy az azonos nemű párok számára a bejegyzett élettársi kapcsolat intézménye nem alkotmányellenes.<sup>30</sup> Egy kifejezetten azonos neműek számára létrehozott új jogintézmény a házasság kiemelt státuszát elvben nem érinti, nem érintheti – jelentős részben azért nem, mert az érintettek házasságot nem köthetnek, azaz a heteroszexuális párok csak házasként, a homoszexuális párok csak regisztrált élettársakként formalizálhatják kapcsolatukat.

Az Alkotmányból tehát az államnak kötelezettségre fakad arra, hogy a fennálló házasságokat védje, és hogy olyan jogi környezetet teremtsen, mely polgárait ösztönzi a házasságkötésre és a családalapításra. A házasságra megtévesztésig hasonlító, arra visszautaló bejegyzett élettársi kapcsolat tehát nem intézményesíthető. Megnyugtatónak tűnik, hogy a házasság intézménye – miután a stabilitás vonatkozásában végletesen bizonytanná vált – legalább a nemek különbözősége vonatkozásában nem relativizálódhat. Ugyanakkor az azonos nemű párok számára a jogalkotó létrehozhat – az indokolás szerint létre kell, hogy hozzon – egy, a de facto élettársi kapcsolatnál erősebb, rangosabb státuszt. Az érvek, melyek az Alkotmánybíróságot erre a következ-

<sup>29</sup> 154/2008. (XII. 17.) AB határozat.

<sup>30</sup> Más kérdés, hogy az Európai Emberi Jogi Bíróság a Schalk and Kopf v. Austria ügyben hozott ítélete ilyen jogintézmény létrehozását szükségesnek tartja.



tetésre vezették, kevéssé meggyőzőek. A határozat hivatkozik több nyugati országra, ahol ilyen intézmények létrejöttek, azonban az azonos nemű párok élettársi kapcsolatainak emancipálásáról jellemzően a törvényhozás döntött, és e döntések nem alkotmánybírói határozatok kényszerére születtek. Ezen országokhoz hasonlóan igen rövid idő alatt Magyarországon is megnyitották a kizárólag azonos nemű párok számára felkínált, az egyszerű élettársi viszonynál erősebb, azonban a házasságnál gyengébb, új jogintézményt, a bejegyzett élettársi kapcsolatot. Ezzel a homoszexuális kapcsolatok korábinál erősebb státusszal jelennek meg a nyilvánosság előtt, és erősödhet az az igény, hogy a társadalom normális, más életállapotokhoz hasonlóan szabadon választható életállapotnak fogadja el az ilyen együttélést.

Felmerülhet, hogy az állam által elismert párkapcsolatok köre más irányban is bővíthető lenne, ahogy az – inkább kísérleti jelleggel – egyes amerikai államokban megtörtént. Az állam által házasságként elismert kapcsolat egységességének oldása már 1945-ben felvetődött a francia törvényhozásban. Az akkori javaslat a korábbi és a későbbi állami házasságjog párhuzamos, választható hatályát kínálta volna fel. A javaslat Henri MAZEAUDTÓL<sup>31</sup> származik, aki szerint a házasságok és a családok instabillá válása a könnyen felbontható házasságokra is visszavezethető, így a házasulandóknak fel kell kínálni a lehetőséget, hogy olyan házasságot kössenek, amit nem lehet felbontani. Tulajdonképpen a korábbi és a későbbi állami házasságjog párhuzamos, választható hatályát kínálta volna fel. A javaslatból Franciaországban nem lett törvény, azonban később néhány amerikai államban igen.<sup>32</sup>

### 1.5. A házasságkötés szabadsága

Már az magyar alkotmánybíráskodás kezdetén felmerült a házasságkötés szabadságának kérdése: e jog egyike azon jogoknak, melyeket az Alkotmánybíróság az emberi méltóságból 'olvasztott ki'.<sup>33</sup> Az Alkotmánybíróság annak a törvényerejű rendeletnek az alkotmányosságát vizsgálta, amely a fegyveres erők, fegyveres testületek és a tűzoltóság tagjainak házasságkötését parancsnoki engedélyhez kötötte. Az Alkotmánybíróság rámutatott, hogy „az emberi méltósághoz való jog, mint az »általános személyiségi jog« egyik megfogalmazása, magába foglalja az önrendelkezés szabadságához való jogot is. [...] Márpedig az önrendelkezési jog része a házasságkötés szabadságához való jog, így ez a jog az Alkotmány 54. § (1) bekezdése alapján ugyancsak alkotmányos védelemben részesül”.<sup>34</sup> Az Alkotmánybíróság a házasságkötési engedély, mint eljárási feltétel előírását alapjog aránytalan korlátozásának tekintette, és a törvényerejű rendelet vizsgált szabályát megsemmisítette. Később az Alkotmánybíróság hasonló

<sup>31</sup> Henri MAZEAUD et al.: *Lecons de droit civil: la famille*. (ed. Laurent Levenuer) 7. kiadás. Paris, 1995., bk. 1, vol. 3, no. 1415, part II., 654–655.

<sup>32</sup> SCHANDA Balázs – MOLNÁR Sarolta: A házasság védelme és a családjog: egy amerikai kísérlet tanulságai. *Családi jog*, 10/2012. 28–33.

<sup>33</sup> SÓLYOM László: Kölcsönhatás az emberi Jogok Európai Bíróságának esetjoga és a szólásszabadság védelme között Magyarországon., valamint Uő: Az Alkotmánybíróság újabb másfél éve (1991–1992. július). Mindkét fejezet in: SÓLYOM László (szerk.): *Az alkotmánybíráskodás kezdetei Magyarországon*, Budapest, Osiris, 2001. 201., 207., 48., 97.

<sup>34</sup> 22/1992. (IV. 10.) AB határozat, ABH 1992, 122, 123.

tartalmú döntést hozott a rendőrség vonatkozásában is.<sup>35</sup> E határozatokban a testület azt is kifejezésre juttatta, hogy a házasságkötés szabadsága, a házastárs személyének szabad megválasztása bizonyos hivatásoknál csak a hivatásokhoz kapcsolódó összeférhetetlenségi okként korlátozható.<sup>36</sup> Ezzel az Alkotmánybíróság az alapjogokat rangsorolta; a foglalkozás szabad megválasztásához való jog inkább korlátozható, mint az önrendelkezés szabadsága.<sup>37</sup>

Ugyanakkor a házasság természetéből fakadnak korlátozások a házastárs szabad megválasztása vonatkozásában: így a házastársak eltérő neműek, a házastársi kapcsolat kizárólagos, azaz házasulóknak nem lehet fennálló érvényes házassága és az életkori megkötések mellett a házasságkötési tilalom alá esnek közeli rokonok is. E természetjogi alapúnak tekinthető korlátozásokat a Polgári Törvénykönyv tartalmazza.<sup>38</sup>

Mind a jogirodalom, mind a gyakorlat egységes abban a kérdésben, hogy a jog csak két személy életközösségét védi házasságként. A 75/2007. (X. 19.) AB határozat rámutatott, hogy a hatályos Alkotmány keretei között nem lehet a poligámia bevezetésére irányuló népszavazást tartani.<sup>39</sup> Ez azt is jelzi, hogy az Alkotmány fogalmait nem lehet egyszerű törvényekkel (vagy népszavazással) újraírni, átértelmezni, mivel ez burkolt alkotmánymódosítást jelentene. Ugyanakkor a kettős házasság kriminalizálása a magyar állampolgárokra vonatkozik, illetve nem magyar állampolgárok Magyarországon történő házasságkötésére. Külföldi külföldön kötött többes házassága a magyar törvény alapján nem büntethető.

A házasságkötést a házasságkötési szándék anyakönyvvezető előtti bejelentését követő harminc napon túli időpontra tűzheti ki az anyakönyvvezető. E szabály a jegyességet jogintézményként is fenntartja és az 'expressz-esküvők' kiküszöbölését, a szándék megfontoltságát szolgálja. Más kérdés, hogy a jegyességnek lehet egy, az anyakönyvvezető előtti bejelentéstől független, társadalmi jelentése.

A kánonjogi szabályozás örökségét mutatja a „közeli halállal fenyegető egészségi állapotban” lévő házasulókra vonatkozó egyszerűsítési szabály.<sup>40</sup> E szabály – vagyoni jogi és más gyakorlati jelentőségén túl, a kánonjoghoz hasonlóan – azt jelzi, hogy a házasságot a jog értéknek tartja.

A házasságkötéshez való jog nem terjed ki a házasság felbontására. A házasság – eredetileg vétkességi elven történő – felbontásának lehetőségét a polgári házasság intézményével teremtette meg a törvényhozó.<sup>41</sup> A házasság felbontásának szabályozása több lépésben egyre lazábbá vált, és a szabályozás liberalizálását a válások számának, illetve arányának növekedése követte.<sup>42</sup>

<sup>35</sup> 23/1993. (IV. 15.) AB határozat, ABH 1993, 438.

<sup>36</sup> ABH 1992, 122, 123–124, ill. ABH 1993, 438, 439.

<sup>37</sup> SÓLYOM László: Az emberi jogok az Alkotmánybíróság legújabb gyakorlatában. *Világosság*, 1993/I. 26.

<sup>38</sup> Ptk. 4:9–13.§§.

<sup>39</sup> 75/2007. (X. 19.) AB határozat.

<sup>40</sup> Ptk. 4:7. §, vö. CIC 1068. kán., 1079. kán., 1116. kán.

<sup>41</sup> 1894. évi XXXI. tc. 75–85. §

<sup>42</sup> SZABÓ István: Az állami házasság megjelenése és a házasság felbonthatóságának kérdése. *Iustum Aequum Salutare*, IV., 2008/3. 49., 54.

Mivel a feltételhez kötött házasság érvénytelen, a felbontás kilátásba helyezésével kötött házasság – adott időre kötött, vagy egyoldalúan 'felmondható' házasság – sem lenne érvényes. Azaz sem az újráházasodáshoz való jog, sem a váláshoz való jog nem vezethető le a házasságkötéshez való jogból. Más kérdés, hogy a házasság – akár bontás útján történő – megszűnése után a házasságkötéshez való jog 'feléled'. Bár a hazai gyakorlat hozzászólt ahhoz, hogy a felek akaratát állítva, gyorsan felbontható a házasság, mégis perről van szó, azaz a felek szabad döntése felett a bíróság kontrollt gyakorol, megjelenítve ezzel a házasság (és a gyengébb fél) érdekeit is.

Ha a stabilitást tekintve a házasság intézménye az elmúlt száz év során megrendült is, még ekként is védendő értéket jelent, és hordozza a házasság eredeti (természetjogi) életszövetség-jellegének jegyeit. A házasság lényegét tekintve akkor is életszövetség, ha nagy számban fordulnak is elő felbomló házasságok.

A házasságkötés szabadságának 'negatív oldala' éppen a szabad döntés lényegéből fakad: egy férfi és egy nő szabad döntése szükséges a házasságkötéshez, azaz senki sem kötelezhető házasságkötésre. Sem a jegyesség, sem közös gyermek nem jelent jogi kényszert a házasságkötésre. A házasságkötés szabadsága tágabb értelemben az életállapot szabad megválasztásának jogaként is felfogható, ugyanekkor e jog nem feltétlenül terjed ki az életállapot megváltoztatására. Míg a házasságkötéstől elzárkózó személy később dönthet mégis a házasság mellett, aki egyszer házasságot kötött, nem válhat ismét nőtlenné vagy hajadonná (más kérdés, hogy özvegygé vagy elválttá igen, ezen életállapotokhoz azonban nem függhetnek szabad választásától: az előbbi bűncselekményt rejtene, az utóbbihoz sincs alkotmányos joga).

A házasságkötésről való lemondás – így az egyházi rend vagy fogadalom – az állami jog tekintetében nem érvényesíthető, azaz (szemben a házassági jog első állami szabályozásával<sup>43</sup>) nem jelenthet házasságkötési tilalmat. Az egyházi és a világi jog következetes elválasztása az állam és a vallási közösségek különvált működéséből is fakad [VII. cikk (3)].

### 1.6. A házastársak kapcsolata

A házasság szolidaritási közösség. A házastársak hűséggel tartoznak egymás iránt, és kötelesek „közös céljaik érdekében” együttműködni és egymást támogatni.<sup>44</sup> A hűség kötelezettsége nem pusztán a házasságtöréstől való tartózkodást jelenti, hanem aktív kötelezettséget, a házastársi közösség óvását. A törvény erkölcsi kötelezettségeket emel törvényi szintre, anélkül, hogy e kötelezettségek elmulasztása önálló jogi szankciókat vonna maga után. Bár többen házassági vagyoni jogi szerződés nyomán vagyonekülönítő házassági vagyonjoggal élnek, a házasságban gazdasági tekintetben főszabályként közszerzeményi rendszer érvényesül és a felek között vagyonközösség van. A házastársak között az életközösség megszűnése után is, illetve volt házastársak között is felmerülhet a tartás kötelezettsége.<sup>45</sup>

<sup>43</sup> 1894. évi XXXI. tc. 25. §.

<sup>44</sup> Ptk. 4:24. §.

<sup>45</sup> Ptk. 4:29. §.

A házasság (és a család) által kivont 'szociális háló' működése a társadalom egésze szempontjából jelentőséggel bír: a szubszidiaritás szempontjából is fontos, hogy a családi közösség által megoldható nehézségek – akár gondozási-ápolási feladatok – csak akkor terheljék a szociális ellátórendszert, ha a család már nem képes ezeket ellátni. Nem csak érték-alapon, de gazdaságossági érdekei mentén is az államnak segítenie kell a társadalom legkisebb szolidaritási sejtjeit e feladatuk ellátásában.

A házastársak egyenjogúságának elvét a Ptk. is rögzíti: „A házastársak a házaseset és a család ügyeiben egyenjogúak; jogaik és kötelezettségeik egyenlők.”<sup>46</sup> A házastársak egyenjogúsága mögött férfi és a nő egyenjogúsága áll [XV. cikk (3)], olyan történelmi – kulturális előzmények, melyek a nemek eltérő szerepe alapján jogaikat is eltérően határozták meg.

A házastársak közötti viszony egyes elemei kulturális változások nyomán változhatnak, aminek jogi lenyomata is lehet. Erre lehet példa a házastársak névjogának változása: az Alkotmánybíróság például a családi név viselésével összefüggésben kifejtette, hogy „ma már a nők társadalomban betöltött szerepe változásával a házasság nő nevére több változat nyert elfogadást, egészen odáig, hogy a nő saját családi nevének használatára is jogosult érvényes házasságban is”.<sup>47</sup>

### 1.7. A házasság támogatása

A házasság intézményének védelme nem pusztán a jogintézmény fenntartását követeli meg, hanem azt is, hogy az állam aktív szerepet vállaljon a házasság intézményének támogatásában. Erre szolgálhat példaként az első házasság adókedvezménye, melyet azon házaspárok vehetnek két éven át igénybe, akik közül legalább az egyik házasság számára az első házasság. Az adókedvezmény mértéke azonos az első gyermek után érvényesíthető adókedvezménnyel, mintegy azt előrevetítve, hogy életszerű, hogy a friss házasság két éven belül gyermeket vállalnak. Ekként a szabályozás a házasságkötés és a családalapítás összekapcsolását sugallja.

A házasság továbbra is a népesség meghatározó részének életállapota, és az állam társadalompolitikai szerepvállalása terén tekintheti a házasságkötést támogatásra érdemesnek, akár akként is, hogy a közoktatás, a közszolgálati tömegtájékoztatás vagy más programok keretében a házasság értékét népszerűsíti. Ezzel a házasság – más életformák hátrányos megkülönböztetése vagy szabadságuk korlátozása nélkül – preferált életforma: a főszabály-kivétel helyzetet nem a számosság, hanem az alkotmányos értékviselés határozza meg.

## 2. A család védelme

Nem véletlen, hogy az Alaptörvény párhuzamosan szól a házasság és a család intézményéről; az általános felfogás szerint a házasság a család alapja.<sup>48</sup> Az Alkotmánybíróság

<sup>46</sup> Ptk. 4:3. §.

<sup>47</sup> 995/B/1990. AB határozat, ABH 1993, 515, 521.

<sup>48</sup> FICZERÉNÉ SÍRKÓ Alexandra: A házassági családi viszonyokból eredő jogok és köteleességek alkotmányos szabályozása. *Magyar Jog*, 1995/8. 478.

már működése kezdetén leszögezte, hogy a család (a házassággal együtt) a társadalmat alkotó polgárok legalapvetőbb és legtermészetesebb közössége.<sup>49</sup> Az alkotmányi rendelkezésből arra lehet következtetni, hogy a házasságot és a családot egymásra tekintettel védi a két intézmény szoros kapcsolata miatt. Az Alaptörvény nem hagyja figyelmen kívül azt a ténytet, hogy a házasság 'potenciális család'.

A házasság és család intézményének szoros kapcsolata természetesen nem jelenti az ezekből származó jogok elválaszthatatlanságát. A családalapítás szabadságát a jog nem csak az egymással házasságot kötöttek számára biztosítja, így úgy tűnhet, hogy az államnak nincs lehetősége arra, hogy a családalapítás jogával összefüggésben korlátokat állapítson meg.<sup>50</sup> Ezt a megállapítást (nevezetesen a családalapítás szabadságának a korlátozhatatlanságát) azzal a megszorítással tartjuk elfogadhatónak, hogy csak a természetes úton való családalapítást tartjuk az állam által korlátozhatatlannak. Amennyiben a családalapításhoz jogilag értékelhető beavatkozás szükséges (mesterséges megtermékenyítés, örökbefogadás), akkor nincs akadálya annak, hogy a törvényhozó – az alapjogok szabályozására vonatkozó általános szabályok szerint – szükséges és arányos korlátokat állapítson meg.

Az egyes családok támogatásán és védelmén túl a család mint alkotmányos érték védelme családbarát társadalmi légkör kialakítást igényli a társadalmi és gazdasági élet valamennyi területén.<sup>51</sup> A társadalmi szemléletformálás az állam kitüntetett felelőssége, melynek eszköze lehet a jogrendszer alakítása, a közigazgatás és a közszolgáltatások legkülönbözőbb területei, így a médiaszolgáltatók orientálása,<sup>52</sup> de a köznevelés rendszere is.<sup>53</sup>

A család intézményvédelme a nem házasságon alapuló kapcsolatokra is kiterjeszhető, azaz nem lehet eltekintetni attól a ténytetől, hogy a polgárok nem elhanyagolható része nem köt házasságot, a gyermekek jelentős része házasságon kívül születik.<sup>54</sup> Mégis, az alkotmányi rendelkezésből arra lehet következtetni, hogy a házasságot és a családot az Alaptörvény – e vonatkozásban hasonlóan a korábbi Alkotmányhoz és emberi jogi dokumentumokhoz – egymásra tekintettel védi a két intézmény szoros kapcsolata miatt. Megjegyzendő, hogy a házasságon kívül született gyerekek számának

<sup>49</sup> 4/1990. (III. 4.) AB határozat, ABH 1990, 28, 29.

<sup>50</sup> DRINÓCZI Tímea – ZELLER Judit: A házasság és a család – alkotmányjogi értelemben. *Acta Humana*, 2005/4. 73.

<sup>51</sup> Csvt. 6. § (1).

<sup>52</sup> Csvt. 5. §, A közszolgálati médiaszolgáltatás egyik célja a házasság intézményének és a család értékének tiszteltben tartása: 2010. évi CLXXXV. tv. a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról 81. § (1) c)

<sup>53</sup> 2011. évi CXCV. tv. a nemzeti köznevelésről: a pedagógus kötelességeinek hosszú listáján szerepel, hogy „egymás szeretetére és tiszteltetére, a családi élet értékeinek megismerésére és megbecsülésére, együttműködésre, környezettudatosságra, egészséges életmódra, hazaszeretetre nevelje a gyermekeket, tanulókat”; vö.: 62. § (1) e).

<sup>54</sup> Míg 1989-ben az anyák 12,4%-a nem volt házas gyermekek születésekor, 2013-ban ez az arány már 46,2% volt. <http://demografia.hu/hu/tudastar/fogalomtar/68-hazassagon-kivuli-szuletesek-aranya> 2015-ben ez az arány 47,8% volt. Ugyanakkor harminc évvel ezelőtt a házasságon kívül születetéseks többségénél (58%) az apa ismeretlen volt, ez az arány 2015-re 23%-ra csökkent, ami azt mutatja, hogy a házasságon kívül született gyermekek szüleinek jelentős része élettársi viszonyban él és a gyermek nem alkalmi kapcsolat gyümölcse.

magas aránya oka és következménye is lehet annak, hogy a korábban 'törvénytelen' származás miatti joghátrányok és társadalmi kirekesztettség megszűnt, azaz a modern jogrendszereknek más védett tulajdonságokhoz képest is kiemelkedő mértékben sikerült a származás alapján történő hátrányos megkülönböztetést kiküszöbölni.

A házasság és a család intézményeinek alkotmányos védelemének oka, hogy a társadalom olyan alapvető egységéről van szó, mely iránt az állam nem lehet közömbös. Nem csak a felnövekvő nemzedékekről való gondoskodás természetes közegeként érdemes a család védelemre, ahogy a házasság sem csak mint potenciónalis család érdemes védelemre. A házasság, mint egy férfi és egy nő tartós életközössége éppen tartóssága és biztonsága révén olyan értéket képvisel a társadalom és az állam számára, amely nem csak az egyén számára helyettesíthetetlen, de a közösség számára sem. Természetesen az állam nem gyámkodhat polgárai életvezetése fölött, azonban alkotmányos kötelezettsége a házasságok és a családok egységének védelme, annak előmozdítása, hogy ezen életformák kitüntetett és kedvezményezett keretei legyenek az együttélésnek. Szociológiai változások – a házasságkötések számának csökkenése, a házasságok tartósságának gyengülése, a születések számának csökkenése, egyúttal a házasságon kívül születő, illetve nem saját szüleivel felnövekvő gyermekek arányának növekedése – nem változtatnak az állam azon elkötelezettségén, melyet az Alaptörvény rögzít. Az állam nem eszköztelen: az adórendszer, a nyugdíjrendszer, az oktatáspolitikai és más szektorok alakítása együttesen előmozdíthat egy olyan kulturális fordulatot, mely jobb esélyeket teremt az egyén, mint személy kibontakozásához, valamint a közösség külső és belső fejlődéséhez. Persze feltehetünk számos konkrét kérdést is: hogyan értékelhetjük a házasság intézményének alkotmányi védelme szempontjából azt, hogy a házasság felbontását a jogalkotó egyre könnyebbé teszi?<sup>55</sup> Most, hogy a házasságon kívül az állam már a párkapcsolatok egész sorát jogi elismerésben és védelemben részesíti (anélkül, hogy erre az Alkotmányból kötelezettsége fakadna)<sup>56</sup>, feltehető az a kérdés is, hogy a fellazított házasság intézménye mellett, nem lenne-e indokolt egy olyan házasság-forma ismételt bevezetése, melynél a házasság főszabályként nem, vagy csak egészen kivételes esetekben bontható fel – legalább az egyik házaspár vétke magatartásához,<sup>57</sup> vagy csak hosszabb különéléshez kötve a bontás lehetőségét. A jegyesek választhatnának: felbontható vagy felbonthatatlan házasságot kívánnak kötni. Ilyen szabályozás az Egyesült Államok néhány államában létrejött.<sup>58</sup>

## 2.1. A népesedéspolitikai szempontja

Az állami lét előfeltétele, hogy az államalkotó nép magát tartósan közösségként határozza meg. A tartósság szempontja mind egy adott terület benépesítésére vonatkozik (vándorló népesség nem alkothatna államot), mind az egymást követő

<sup>55</sup> A fokozatos – társadalmi igényeket megelőző – lazításhoz: SZABÓ I. i. m. 49., 54.

<sup>56</sup> Így az azonos nemű vagy különböző nemű személyek tényleges vagy közjegyző által nyilvántartásba vett élettársi kapcsolatát és az azonos nemű személyek anyakönyvvezető által bejegyzett élettársi kapcsolatát.

<sup>57</sup> Ahogy ezt a polgári házasságot – és a házasság bírói felbontásának lehetőségét – bevezető 1894. évi XXXI. tc. 76–80. §§-ai meghatározták.

<sup>58</sup> SCHANDA–MOLNÁR i. m. 28–33.

generációk folyamatosságára. Az Európára ez elmúlt két évszázadban jellemző, etnikai alapon meghatározott államiság egy többségi, államalkotó nyelvi-kulturális többséget feltételez, más, honos népcsoportok jelenléte mellett. Az etnikai viszonyok átalakulása az államiság fennmaradását is érintheti (ez legitimálja a létükben fenyegetett balti államok állampolgársági szabályozását, és e folyamatra lehet példa Koszovó független állammá válása is). Az, hogy a házasság és a család, mint a társadalom alapja olyan értékek, melyeket eredendő értékük, és nem társadalmi hasznosságuk érdemesít védelemre és támogatásra, nem jelenti azt, hogy szerepük reprodukciós szempontból közömbös volna. Európában a népesedéspolitikai évtizedek óta a népesség fenntartásának kihívásával küzd, és a törekvés minden állam legitím társadalompolitikai célja.<sup>59</sup> Magától értetődő, hogy a párkapcsolatok stabilitása, így a házastársi kötelék, illetve a családok támogatása szorosan összefügg a gyermekvállalás ösztönzésével. Az Alaptörvény a házasság védelmét is kimondó cikkben, azonban önálló bekezdésben rögzíti a gyermekvállalás támogatását [L] cikk (2)], ami egyszerre jelzi a szoros összefüggést, és egyben a megkülönböztetést is: a gyermekvállalás nem csak a házaspárok esetén indokol támogatást – a szülő-gyermek viszony pedig a szülők közötti kapcsolat jellegétől függetlenül családi kapcsolatot alapoz meg.

Szociális szempontok indokoltá tehetik a gyermeküket egyedül nevelő szülők erőteljesebb támogatását (pl. magasabb összegű nevelési ellátás vagy iskoláztatási támogatás, azaz családi pótlék formájában), függetlenül attól, hogy ehhez az élethelyzethez a szülők esetleg morálisan aggályos felelőtlensége vagy családi tragédia vezetett. Bármilyen magas számban és arányban is vannak jelen tapintattal kezelendő és fokozott támogatást igénylő sérült élethelyzetek, kijelenthető, hogy a gyermekek egészséges fejlődése és így a társadalom érdeke szempontjából is helyettesíthetetlen előnyben vannak a generációk közötti szolidaritást is megélő, ép családban nevelkedő, testvérekkel is megáldott gyermekek. Azaz a csonka családok mellett indokolt a békés szeretetközösséget megélő ép családok védelme és támogatása is, különösen indokolt a kettőnél több gyermeket nevelő családok kiemelt támogatása.

## 2.2. A család fogalma

A házasság, mint pontosan meghatározott jogintézményhez képest a család fogalma képlékeny, mivel elsősorban nem jogintézményről van szó.<sup>60</sup> A Csvt.<sup>61</sup> eredeti rendelkezésének megsemmisítése nyomán<sup>62</sup> az Alaptörvény negyedik módosításával az L) cikk (1) bekezdése kiegészült a családi kapcsolat alapjának meghatározásával – anélkül, hogy magát a család fogalmát az Alaptörvény vagy törvény megadná. Az utalás szerint a családi kapcsolat alapja a házasság vagy a szülő-gyermek viszony. Nincs szó a két intézmény – a házasság és a család – összemosásáról. A családalapítási szándékkal

<sup>59</sup> JAKAB (2011) i. m. 194.

<sup>60</sup> Jörn IPSEN: Ehe und Familie. In: Josef ISENSEE – Paul KIRCHHOF (szerk.): *Handbuch des Staatsrechts*. VII. kötet. Heidelberg, C. F. Müller Verlag, 2009. 431., 458.

<sup>61</sup> FRIVALDSZKY János: Szempontok a családvédelmi törvény értékeléséhez. *Iustum Aequum Salutare*, VIII., 2012/2. 57–69.

<sup>62</sup> 43/2012. (XII. 20.) AB határozat.

kötött házasság még nem család: a házaspár a gyermekáldás révén válik családdá. Az Alaptörvény kerüli a családkép tekintetében az állásfoglalást. Egy egyszülős család – legyen szó özvegy, vagy más okból egyedülálló szülőről – a szó hagyományos értelmében csonka családnak minősülne: ez jogon kívüli kérdés. Nem kérdés, hogy a szülő-gyermek viszony önmagában családi kapcsolatot hoz létre. A család alkotmányos védelme bizonyosan nem érvényesíthető a különélő szülővel szemben, mivel maga az Alaptörvény az ő irányában is elismeri a kapcsolat családi jellegét. Szűkebben a család fogalma feltételezi a gazdasági kapcsolatot, azaz a házasságot kötő, családot alapító gyermek elhagyja szülei családját.

A család – ahogy azt Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata is elismeri – a társadalom természetes alapvető alkotó eleme. A családi közösségnek önmagában megálló méltósága van: „a család eleven és rendezett szálakkal kapcsolódik a társadalomhoz, amelynek alapját képezi, hiszen szüntelenül táplálja az élet szolgálata által: a társadalom tagjai a családban születnek és a családban kapják meg a szociális erények első iskoláját; ezek az erények pedig a társadalom életének és fejlődésének lelkét jelentik.”<sup>63</sup>

Az Alkotmánybíróság már 1996-ban egy, a kiskorú gyermekek lakáshasználati jogával kapcsolatos ügyben kimondta, hogy „[a] család alkotmányos védelme nemcsak a házasságon alapuló családra, hanem a szociológiai értelemben vett családi életre is vonatkozik [...]. Ez pedig azt jelenti, hogy a hagyományos értelemben vett, de nem házassági köteléken alapuló családok és az abban élő kiskorú gyermekek lakáshasználati jogosultságát éppúgy megfelelően figyelembe kell venni, mint a házastársakkal élő kiskorú gyermek »lakásjogát«.”<sup>64</sup>

A Csvt. eredeti rendelkezése szerint „[a] család a természetes személyek érzelmi és gazdasági közösségét megvalósító olyan kapcsolatrendszer, amelynek alapja egy férfi és egy nő házassága vagy egyenesági rokon kapcsolat, vagy a családbafogadó gyámság.”<sup>65</sup> (Az egyenesági rokon kapcsolat leszármazással vagy örökbefogadással jöhet létre.) E meghatározást az Alkotmánybíróság az Alaptörvény (akkor hatályos) L cikkéhez képest leszűkítőnek ítélte meg, mivel az élettársi kapcsolatokon alapuló családok kívül estek volna a Csvt. család-fogalmán.<sup>66</sup> A határozattal kapcsolatban nem alaptalan kritika lehet, hogy önmagában az élettársi kapcsolat (ahogy önmagában a házastársi kapcsolat) nem tekinthető családnak. Ha az élettársaknak közös gyermekük van, akkor nyilvánvalóan családot alkotnak, az élettárs azonban nem kerül rokon-családi kapcsolatba élettársának más kapcsolatból származó gyermekével. A közös háztartás önmagában nem jelent családi kapcsolatot, ahogy együtt élő barátok, ismerősök között sem létesül hozzátartozói viszony a közös lakáshasználat által.

A legáltalánosabb meghatározás szerint a család olyan szabad akaratlan alapuló életközösség, amelynek legalább két tagja van, akiket tényleges kapcsolat, kötődés és függőségi helyzet tart össze, és amely viszonyrendszerben mindegyik félnek meghatározott jogai, és – a gyermekeket kivéve – egyben kötelezettségei vannak.<sup>67</sup> A csa-

<sup>63</sup> *Familiaris consortio* 42. pont.

<sup>64</sup> 1097/B/1993. AB határozat, ABH 1996, 456, 466.

<sup>65</sup> Megsemmisítette a 43/2012. (XII. 20.) AB határozat.

<sup>66</sup> 43/2012. (XII. 20.) AB határozat.

<sup>67</sup> DRINÓCZI–ZELLER i. m. 80.



lád tehát elsődlegesen érzelmi és gazdasági közösség, amely hozzátartozói viszonyt eredményez, és tartási kötelezettséget alapol meg. A család tehát intézmény. Jogot megelőző intézmény, melyet a jog úgy vesz körül szabályokkal, hogy a családot nem teszi önállóan a jog alanyává – szemben pl. egy egyesülettel. A családot tényleges – a családjog által is érzékelt rokoni – kötelékek, érzelmi gazdasági kötelékek fűzik össze.

Bár az Alkotmánybíróság a család reprodukciós funkcióját emelte ki<sup>68</sup> és az Alaptörvény L) cikke alapján ezt megerősítve látta: „az állam az élet továbbadásának potenciális lehetősége miatt, e célhoz kötötten védi a családot”<sup>69</sup>, éppen a Csvt. elvi szinten rögzíti, hogy a család saját méltósága okán is védelmet érdemel.

Az életközösséget – érzelmi és gazdasági közösséget – hangsúlyozó meghatározás is jelzi, hogy a nyugati kultúrkörhöz igazodva a magyar jog 'család' alatt elsősorban a nukleális családot, azaz a magcsaládot érti. Szociológiai szempontból elfogadott a család tágabb meghatározása is, mely több generációt foglal magában, esetleg tágabb rokoni kört. A generációk közötti szolidaritás erkölcsi parancsa az Alaptörvényben is megjelenik. A tágabb értelemben vett család védelmét szolgálják az – örökhagyó végintézkedési szabadságát is korlátozó – kötelesrészi szabályok, vagy maga a törvényes öröklés rendje, illetve az egyenesági rokonok közötti ingyenes vagyónátruházás – az öröklés mellett az ajándékozás – illetékmentessége.

### 2.3. A család védelme – a nevelés joga

Az Alaptörvény XVI. cikk (2) bekezdése szerint a szülőket megilleti az a jog, hogy a gyermekeiknek adandó nevelést megválasszák. Ezzel az Alaptörvény a család világnézeti integritását is védi, azaz védi azt a jogot, hogy a szülők gyermekeiket lelkiismereti és vallási meggyőződésük szerint neveljék. A vallási-világnézeti nevelésen túl az iskolaválasztás szabadsága, a kulturális azonosság meghatározása és a nevelés számos egyéb kérdése elsődlegesen a szülő joga, azzal, hogy az állam rendelkezhet legitim szempontokkal, melyekkel egy társadalom erkölcsi-kulturális kohéziójának biztosítására törekszik. Az állam és a családok egymásra utaltsága kölcsönös: erkölcsi és kulturális evidenciák átadására az állam nem képes, mégis rájuk van utalva.<sup>70</sup>

Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata szerint „[a] szülőket elsőbbségi jog illeti meg a gyermekeiknek adandó nevelés megválasztásában.” (26. cikk 3.) A Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény<sup>71</sup> – azt sejtetik, hogy a gyermek vallásszabadsága és a szülői jogok versengő alapjogokká válhatnak: a

<sup>68</sup> 154/2008. (XII. 17.) AB határozat.

<sup>69</sup> 43/2012. (XII. 20.) AB határozat.

<sup>70</sup> Ez is a Böckenförde-paradoxszal írható le: „A szabad, világi állam olyan előfeltételeknek köszönheti létét, melyeket maga nem tud biztosítani. Ez az a nagy kockázat, melyet a szabadság érdekében felvállalt. Egyrészt szabad államként csak akkor maradhat fenn, ha a szabadság, melyet polgárainak biztosít, belülről, az egyének erkölcsi tartására és a társadalom homogenitására támaszkodhat. Másrészt azonban ezeket a belülről fakadó szabályozókat sajátos eszközeivel – jogi kényszerrel, tekintéllyel – nem érvényesítheti, anélkül, hogy a szabadságot feladná és – immár világi jelleggel – a kizárólagosság olyan igényébe esne vissza, mely a felekezeti polgárháborúhoz vezetett.” Ernst-Wolfgang BÖCKENFÖRDE: *Staat, Gesellschaft, Freiheit*. 1976. 60.

<sup>71</sup> Magyarországon kihirdette: 1991. évi LXIV. tv.

szülő eszerint nem megválasztja a gyermekének adandó nevelést, hanem „a gyermeket e jogának gyakorlásában képességei fejlettségének megfelelően irányítja”.

A szülők közötti nézeteltérések tekintetében az állam nem illetékes. Az egyháztag-ság a gyermek elhelyezése iránti perekben sem vehető figyelembe, azonban következményeit a bíróság értékelheti: ha az egyik szülő a másik ellenkezése ellenére a vallás gyakorlásába „határozottan és erőszakosan” bevonja, és ez – egyéb körülmények mellett – a gyermek lelkiállapotára negatívan hat, az elhelyezés megváltoztatása felmerülhet.<sup>72</sup> „A világnézet különbözősége a gyermek elhelyezésénél egyik szülő javára vagy terhére sem értékelhető. Alapjaiban a vallás különbözőségén alapuló különbségtétel tehát a szülők között nem fogadható el. [...] *Más kérdés természetesen az, hogy ha a szülő nevelési elvei, magatartása közösségellenes, deviáns, a gyermek alapvető érdekeivel szembenálló tartalmakat hordoznak magukban, úgy ezt a gyermekelhelyezésnél, a gyermek nevelésére, gondozására és egészséges erkölcsi fejlődésnek biztosítására való alkalmasság körében értékelni kell.*”<sup>73</sup> „A szülők világnézete, az általuk gyakorolt vallás tanai, hitelvei nem tartoznak a gyermekelhelyezési perre, azok a jogvita elbírálása során nem vonhatóak a bírói mérlegelés körébe.”<sup>74</sup> A lelkiismereti és vallásszabadság körébe tartozó kérdésekben a felügyeletet közösen gyakorló szülők egyetértésének hiányában sem dönthet gyámhatóság vagy bíróság.

A nevelés joga sajátos, összetett érderendszerben érvényesül. A szülők jogai mellett az állam szabályozási igénye és a gyermek érdekei között egyensúlyt kell keresni. Éppen a nevelés területén kiemelten fontos a szubszidiaritás: a nevelés joga és kötelezettsége elődlegesen a családé – az állam a közoktatás körén túl azonban a szabadidő, a testi-lelki gazdagodás, a gyermekekről való szociális gondoskodás körében csak azokban a kérdésekben illetékes, ahol a családok nem képesek feladataik ellátására.<sup>75</sup>

#### 2.4. A család védelme – sérülékeny élethelyzetek védelme

Az anyaság pótolhatatlansága és helyettesíthetlensége, egyúttal az anyává válás sérülékenysége minden közösség számára magától értetődővé teszi a várandós nők és az édesanyák – különösen a kisgyermekes édesanyák – kiemelt védelmét. A nemek közötti természetes adottságok különbségei mindenképpen indokolják, hogy az anyaságot és az apaságot eltérő jellegű védelemben részesítse a jog.<sup>76</sup> A szülők közötti feladatmegosztás társadalmi szokásai változhatnak, azonban a nemi szerepek döntő részt adtak és nem helyettesíthetőek vagy felcserélhetőek. Az anyaság támogatása nem függhet az anya – vagy várandós nő – családi állapotától.

<sup>72</sup> BH 1994. 543.

<sup>73</sup> BH 1998. 132. Érdekesség, hogy a Legfelsőbb Bíróság ítéletének megalkotásakor az Alkotmány mellett hivatkozott az Európai Emberi Jogi Bíróság Hoffmann-ügyben hozott ítéletére is (Hoffmann v. Austria Judgment of 23 June 1993).

<sup>74</sup> BH 2001. 479.

<sup>75</sup> ERDŐ Péter: *Igazságosság és közjó*. <https://www.magyarurir.hu/hirek/erdo-peter-biboros-beszede-keresztény-ertelmiségiek-szoevetsege-viii-kongresszusan>

<sup>76</sup> Cstv. 16. §.

Az anyaságot az Alaptörvény XIX. cikk (1) bekezdése önmagában támogatási jogsultság alapjaként határozza meg, összhangban az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatával (v.ö. 25. cikk 2.).

A gyermekek nevelésének joga és kötelessége elsősorban a szülőket illeti és terheli. A természetjogi alapokon túl a társadalmi költségek észszerűsége is a szülők támogatását igényli, hogy szülői kötelezettségeiket teljesíthessék. Így az Alaptörvény védeni rendeli a szülők munkahelyét [XVIII. cikk (2)]. A Csvt. is szorgalmazza „a család és munka összeegyeztetésének” javítását.

A többgyermekes, gyermekét egyedül nevelő, tartósan fogyatékos vagy súlyosan fogyatékos gyermekeket nevelők többlet-terheinek ellensúlyozását írja elő a törvény [Csvt. 3. § (4)]. A differenciált családtámogatás célja e tekintetben az esélyegyenlőség elősegítése [XV. cikk (4)].

### 2.5. A szülői kötelezettségek

A Gyermekek jogairól szóló egyezmény magyar fordítása sajátos módon a „gyermek mindenképp felett álló érdekét” állítja középpontba, mintegy túllépve az egyezmény által a gyermek számára lehető legjobb helyzet („best interest of the child”) keresésétől.<sup>77</sup>

A gyermeknek joga van ahhoz, hogy segítséget kapjon a saját családjában történő nevelkedéséhez, személyiségének kibontakoztatásához, a fejlődését veszélyeztetett helyzet elhárításához, a társadalomba való beilleszkedéséhez, valamint önálló életvitelének megteremtéséhez.<sup>78</sup> Minden gyermek alapvető joga, hogy saját családjában nőjön fel, így a gyermek csak szélsőséges esetekben emelhető ki családjából („A gyermek szüleitől vagy más hozzátartozóitól csak saját érdekében, törvényben meghatározott esetekben és módon választható el. A gyermeket kizárólag anyagi okból fennálló veszélyeztetettség miatt nem szabad családjától elválasztani.”)<sup>79</sup> A helyettesítő védelemben részesülő gyermekek számára is a család ’pótlására’ kell törekedni (ha örökbefogadás révén nem kerülhet családba befogadó szülőknél). Az általános személyiségi jog részét képező önazonosságához való jogból fakad a gyermek joga arra, hogy származását, vér szerinti családját megismerje.<sup>80</sup>

Az Alaptörvény XVI. cikk (3) bekezdése szerint „[a] szülők kötelesek kiskorú gyermekükről gondoskodni. E kötelezettség magában foglalja gyermekük taníttatását.” A szülő a kiskorú gyermeke tartására saját igényeit megelőzve (szükséges tartását korlátozva) is köteles.<sup>81</sup> A tartási kötelezettség kiterjed a mostohagyermekre is (a házastárs olyan gyermekére, akit házastársa az ő beleegyezésével hozott a háztartásba, nem érintve a vér szerinti szülő tartásdíj-fizetési kötelezettségét – Ptk. 4:194.§).

A generációk közötti szolidaritás erkölcsi parancsát az Alaptörvény alkotmányos normává tette annak rögzítésével, hogy a nagykorú gyermekek kötelesek rászoruló

<sup>77</sup> HERCZOG Mária: *Kézikönyv a gyermekjogi egyezmény alkalmazásához*. Budapest, Család, Gyermekek, Ifjúság Egyesület, 2009.

<sup>78</sup> 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról 6. § (2).

<sup>79</sup> 1997. évi XXXI. tv. 7. § (1); Csvt. 13. §.

<sup>80</sup> 1997. évi XXXI. tv. 7. § (4).

<sup>81</sup> Ptk. 4:215. § (1); Csvt. 10. §.

szüleikről gondoskodni. Mivel alapvetően etikai norma jogi normává tételéről van szó, e kötelezettség nem korlátok nélküli, így aligha lenne megállapítható olyan szülő javára, aki korábban kiskorú gyermeke gondozását elhanyagolta, tartásáról nem gondoskodott, felügyeleti jogát megszüntették, azaz tartási, gondozási és nevelési kötelezettségének nem tett eleget – túl azon az esetkörön, amikor a gyermekkel szemben tanúsított, kirívóan súlyos magatartása miatt válik érdemtelené a tartásra.<sup>82</sup>

## 2.6. A családok hátrányos megkülönböztetésének kérdése

A különböző családokban, kapcsolatokban élő személyek között a család jellegére tekintettel nem tehető különbség – a jogrendszerek általános fejlődési iránya, hogy a törvényes és törvénytelen gyermekek jogi helyzete közötti eltéréseket megszüntették.

Ugyanakkor általában a családban élők nem csak hátrányt nem szenvedhetnek a társadalom más életformát választó csoportjaihoz képest, különösen nem azokhoz képest, akik személyes döntésük alapján nem vállalnak gyermekeket, hanem támogatásuk államcél.

Az állam számára a házasság és a család preferált élethelyzetek.<sup>83</sup> E preferencia nem önkényes, hanem természetjogi alapokon, a társadalom meghatározó többségének nemzedékek sora óta megélt életkeretéhez igazodik. A jogalkotás megalapozottan indul ki abból, hogy a felnövekvő nemzedékek többsége a házasságot választja életállapotként, azaz nem pusztán sok lehetőség között egy választásról van szó, hanem főszabályról – melyhez képest kivételt képeznek az alternatív életállapotok, melyek szabadsága természetesen nem korlátozható.

## 2.7. A családtámogatás – közteherviselés

Az Alaptörvény a családok védelmét több szempontból rögzíti. Egyrészt a családok segítésére külön intézkedéseket rendel [XV. cikk (5)], másrészt a családok védelmére külön, sarkalatos törvény elfogadását írja elő [L cikk (3)], de a természeti erőforrások – különösen a termőföld – védelme vonatkozásában is a családi gazdaságokra utal. Az Alaptörvény a közteherviselés vonatkozásában a gyermeknevelés kiadásainak figyelembevételét követeli meg (A közös szükségletek fedezéséhez való hozzájárulás mértékét a gyermeket nevelők esetében a gyermeknevelés kiadásainak figyelembevételével kell megállapítani [XXX. cikk (2)]).

A családtámogatás nem egyszerűsíthető szociális kérdéssé: a családok támogatási rendszerének nem csak a rászoruló családokat kell elérnie, hanem valamennyi családot.

A házastársak közötti szolidaritási kötelezettség, illetve a szülők kötelezettségei gyermekeik iránt a közteherviselés kötelezettségével is összefüggnek. Az állam nem hozhatja olyan helyzetbe a szülőket, hogy éppen a közterhek lehetetlenítsék el gyermekeik iránti gondoskodási kötelezettségeik teljesítését – és hozzák a családot szo-

<sup>82</sup> A tartási kötelezettséget a Ptk. rokонтartásra vonatkozó szabályai tartalmazzák (Ptk. 4:194. § sköv.); Csvt. 14. §.

<sup>83</sup> VARGA (2012) i. m. 119–127.

ciálisan kiszolgáltató helyzetbe.<sup>84</sup> A Csvt. – és a Csvt. alapján az Szja. tv. – jelentős családi kedvezményt biztosít a (több) gyermeket nevelő szülők számára.<sup>85</sup> Ugyanakkor a nyugdíjrendszer ma is alapvetően figyelmen kívül hagyja gyermeknevelést. Míg a szolgálati idő számításánál a gyermeknevelés miatti keresőképtelenséget figyelembe veszi, a gyermeknevelés miatt kieső/csökkenő jövedelmet nem, pedig (jellemzően a családanya) részéről a járulékcsökkenés a gyermeknevelés természetes velejárója, a gyermeknevelésben pedig az anyai szerep helyettesíthetetlen és gyermek javán túl, társadalmi szinten is értéket teremt.

---

<sup>84</sup> Így Paul KIRCHHOF iránymutató munkássága: Paul KIRCHHOF: *Bundessteuergesetzbuch: ein Reformentwurf zur Erneuerung des Steuerrechts*. Heidelberg, C. F. Müller, 2011.

<sup>85</sup> Csvt. 22. §.

